

cií. Diferenciálny a integrálny počet, nekonečne malé veličiny, vektory a tenzory sotva môžeme považovať za formálne útvary. Pojmy priamka, rovina, trojuholník a iné sú späté s určitým názorom, nie sú to teda len čisto formálne abstrakcie. Autor síce upozorňuje na spätosť formy a obsahu, no zdá sa nám, že vo svojom výklade sa nepridŕža dôsledne tejto myšlienky.

Domnievam sa, že ľudia vo väčšine prípadov abstrahujú na základe historicky nahromadených skúseností, poznatkov a

teórií. Bacon, Locke, Hegel a iní filozofi a logici podali len čiastočný rozbor, model abstrakčných postupov, ktorý len veľmi fragmentárne vyjadruje nevyčerpatelné bohatstvo odtieňov a foriem pojmotvornej činnosti, usilujúcej o stále hlbšie a plnšie postihnutie skutočnosti. Abstrakciu možno chápať dialekticky i formálno-logicky, no sotva je za súčasného stavu poznania oprávnená snaha rozdeľovať pojmy na dve, i keď vzájomne sa podmieňujúce, ale predsa len rozdielne skupiny.

Július Švihran

MONOGRAFIA O SPOLOČENSKOM POKROKU

Otázka spoločenského pokroku a jeho objektívneho kritéria je v súčasnosti veľmi pertraktovanou témou. Napísať serióznu vedeckú štúdiu o problematike pokroku v spoločenskej sfére si vyžaduje hlbokú erudíciu a bohaté vedomosti autora. Treba sa zamyslieť nad tým, či filozofické publikácie prinášajú obsahove niečo nového, a tým komplex nastolených problémov obohacujú, alebo či iba opakujú myšlienky a aspekty už spracované a ďalej ich nerozvíjajú.

Najnovšia publikácia J. N. Semenova v *Spoločenský pokrok a sociálna podstata súčasnej buržoázie* (Общественный прогресс и социальная философия современной буржуазии, Moskva 1965) je zameraná predovšetkým na kritickú analýzu najvýznamnejších a najtypickejších koncepcií súčasných buržoázných filozofov a sociológov a na marxistickú interpretáciu problematiky spoločenského pokroku a jeho objektívneho kritéria.

Je nepopierateľné, že kniha J. N. Semenova nastoľuje niektoré nové aspekty a momenty. Napriek pozitívnym stránkam publikácie treba však konštatovať, že niektoré otázky sa riešia pomerne povrchno a jednostranne.

Publikácia je rozdelená na päť hlavných častí. Štruktúra knihy ukazuje, že autor prevažnú časť diela venuje kritickému rozboru súčasných buržoázných koncepcií, no pomerne málo miesta (iba jedna kapitola) je venované marxistickému ponímaniu spoločenského pokroku, objektívnemu kritériu spoločenského pokroku a pod.

V prvej kapitole autor rozoberá teoretickú a metodologickú podstatu filozoficko-historických koncepcií Spenglera a Toynbeeho, poukazuje na sociálno-triedne a gnozeologické korene skúmaných teórií. N. Semenov postihuje logiku myslenia buržoázných autorov a poukazuje na metodologickú neopodstatnenosť ich projektov. Analyzujúc jednotlivé koncepcie autor diferencuje ich teoretický obsah a možnosti ich politického využívania. N. Semenov zdôrazňuje, že vytváranie jednotlivých projektov je reakciou na niektoré politické otázky. Napríklad O. Spengler skonštruoval svoju cyklickú teóriu v období vzniku všeobecnej krízy kapitalizmu, Toynbee a Sorokin v období rozkladu kapitalizmu.

Centrálnym problémom koncepcie O. Spenglera je schéma kolobehu kultúr. Každá kultúra prechádza epochou zrodu, mladosti, zrelosti a staroby. N. Semenov kri-

tizuje niektoré prekonané aspekty koncepcií tohto filozofa a charakterizuje podstatu cyklickej teórie vývoja spoločnosti.

Základným pojmom Toynbeeho filozofie dejín je pojem civilizácie. Rozhodujúcu úlohu v pohybe civilizácií má tvorivá elita, ktorá sa neskoršie pretvára na „vládnúcu menšinu“. Tvorivá menšina koná na základe „zákona výzvy a odpovede“. Vonkajšia skutočnosť dáva výzvy a v odpoveď na túto výzvu ľudia vytvárajú jednotlivé civilizácie. Toynbee operuje ďalej pojmami „vonkajší a vnútorný proletariát“.

Podobne ako Spengler aj Toynbee interpretuje schému cyklov civilizácií (zrod, rast, pád, rozklad). Anglický historik však nevidí, kde treba hľadať hlavné, určujúce príčiny kvalitatívnych premien v spoločnosti — v oblasti materiálnej výroby. Záverečná časť prvej kapitoly charakterizuje historicko-sociologickú Sorokinovu schému. Domnievame sa, že N. Semenov sa na niektorých miestach (napr. str. 72, 73, 74) nevyvaroval zbytočných fráz a prázdnych slov.

V druhej časti publikácie N. Semenov analyzuje podstatu koncepcie sociálnej degradácie. Autor polemizuje s hlavnými reprezentantmi týchto teórií (D. Bell, *Ortega y Gasset*) a sústreďuje pozornosť najmä na najnovší variant koncepcie degradujúcej masovej spoločnosti, rozšírený v USA a v Anglicku. Autor poukazuje na základné črty a aspekty, ktoré podľa názoru buržoáznych sociológov charakterizujú masovú spoločnosť. „Podstata tejto koncepcie (stúpenici ktorej vychádzajú zo subjektívno-idealistických premisí psychologického smeru v sociológii) smeruje tak alebo onak k reakčnej dogme protirečiacej skutočnosti, že nepomerne rýchlejšie zapájanie nás do politického a kultúrneho života súčasnej spoločnosti akoby odsudzovalo ľudstvo na sociálnu a duchovnú degradáciu, vedie k vzniku tyranii (opierajúcich sa o masy) v politike a k nevyhnutnej zámene „vysokého klasického umenia masovým pseudoumením remeselných imi-

tátorov v oblasti kultúry“ (strana 110). Autor knihy ďalej analyzuje buržoázne antiutópie epochy všeobecnej krízy kapitalizmu. Ide o koncepcie A. Huxleyho, R. Reesa a iných. Koncepcii „sociálnej zmeny“ a „sociálnej evolúcie“ sa autor venuje v tretej kapitole. N. Semenov poukazuje na eklekticizmus doktríny „sociálnej zmeny“ a „sociálnej evolúcie“. V tejto časti sa jeho kritika koncentruje proti nesprávnym názorom M. Ginsberga, M. Herskovitza a iných reprezentantov týchto teórií.

Štvrtá kapitola je venovaná teórii štúdií ekonomického rastu. Je to vlastne teória o možnostiach nekonečného pokroku spoločnosti v rámci kapitalizmu. Je jednou z najmodernejších v súčasnom období. W. Rostow, jej hlavný predstaviteľ, sa usiluje riešiť naliehavé ekonomické, sociálne a politické otázky.

Podľa Rostowa každá spoločnosť prebieha v svojom vývoji piatimi štádiami ekonomického rastu (tradičná spoločnosť, spoločnosť s predpokladmi pre vzostup, spoločnosť obdobia vzostupu, zrelá spoločnosť, epocha vysokej masovej spotreby).

Prínos kritickej časti publikácie spočíva v tom, že autor pomerne široko informuje o charakteristických črtách súčasných buržoáznych koncepcií, pomerne diferencovane ich kriticky analyzuje a nielen paušálne odmieta, ako to bolo zvykom v minulosti. Nedostatkom je, že sa tu nevenuje pozornosť niektorým moderným tendenciám. Ide napríklad o teóriu „otvorenej spoločnosti“ reprezentovanú R. K. Popperom, o koncepcie R. Arona a iné.

Posledná kapitola (Niektoré otázky marxisticko-leninskej teórie spoločenského pokroku) rieši otázky podstaty spoločenského pokroku, objektívneho kritéria pokroku v spoločenskej sfére a iné závažné problémy. N. Semenov poukazuje na rozpornosť, živelnosť, nerovnomernosť spoločenského pokroku v antagonistickej spoločnosti (265). Rozvíja jednu z centrálnych myšlienok K. Marxa, že bez antagonizmu niet pokroku. Antagonistická rozpornosť predsocialistických spoloč-

ských vzťahov vytvára však neustále situácie, že pokrok, dosiahnutý v určitom smere, je vykúpený katastrofálnymi dôsledkami v iných smeroch. Chýba tu však analýza príčin, prečo negatívne javy a procesy v antagonistickej spoločnosti, napriek tomu, že sú celkove brzdou, majú stále dosť stimulatívnych momentov.

Charakterizujú hlavné črty socialistického (komunistického) typu pokroku autor zdôrazňuje, „že pokrok prebieha pomerne rovnomerne vo všetkých sférach

spoločenského a osobného života, má všestranný a harmonický charakter. Pritom pokrok v jednej sfére aktívne spolupôsobí na pokrok v inej sfére“ (str. 267).

Chceli by sme tu poznamenať, že každý pokrok má aj svoju zápornú, negatívnu stránku, ktorá spočíva v tom, že sa vylučujú iné vývojové možnosti. V tomto spočíva negatívny moment pokroku, či ide o antagonistické alebo neantagonistické rozpory.

Ivan Sýkora

FILOZOFIA, ročník XXI, 1966, č. 5. Vydáva Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied vo Vydavateľstve SAV, Bratislava, Klemensova 27. Vede hlavný redaktor akademik Igor Hrušovský s redakčnou radou. Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma Poštový novinový úrad — ústredná administrácia PNS, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VI. Tlačia Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., závod 3, Ružomberok. Povolené výmerom PIO 7293/VIII-2 — K-16*61471. Časopis vychádza šesťkrát ročne.

Predplatné ročne Kčs 30,—, jednotlivé číslo Kčs 5,—

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966